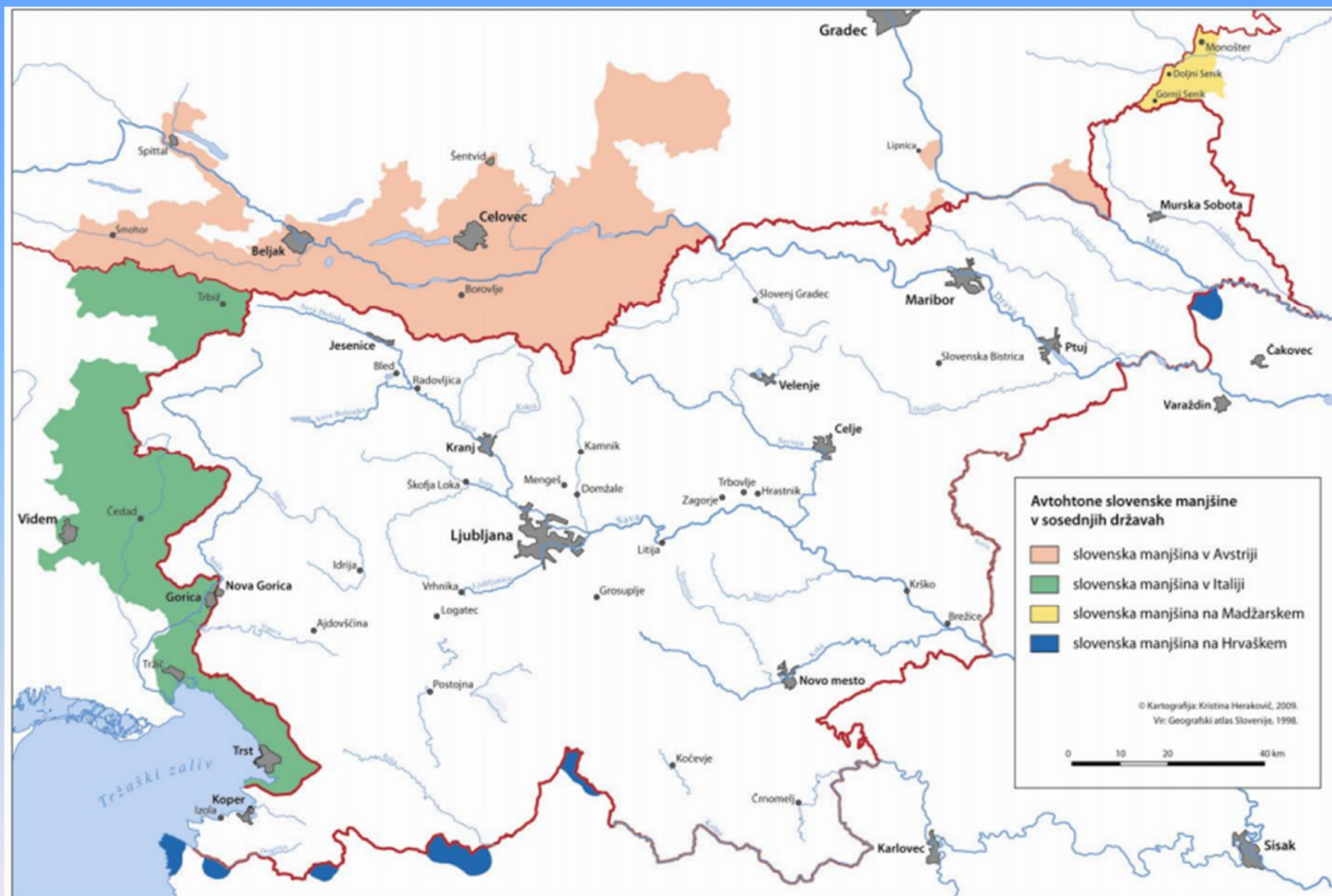

Slovenci v zamejstvu

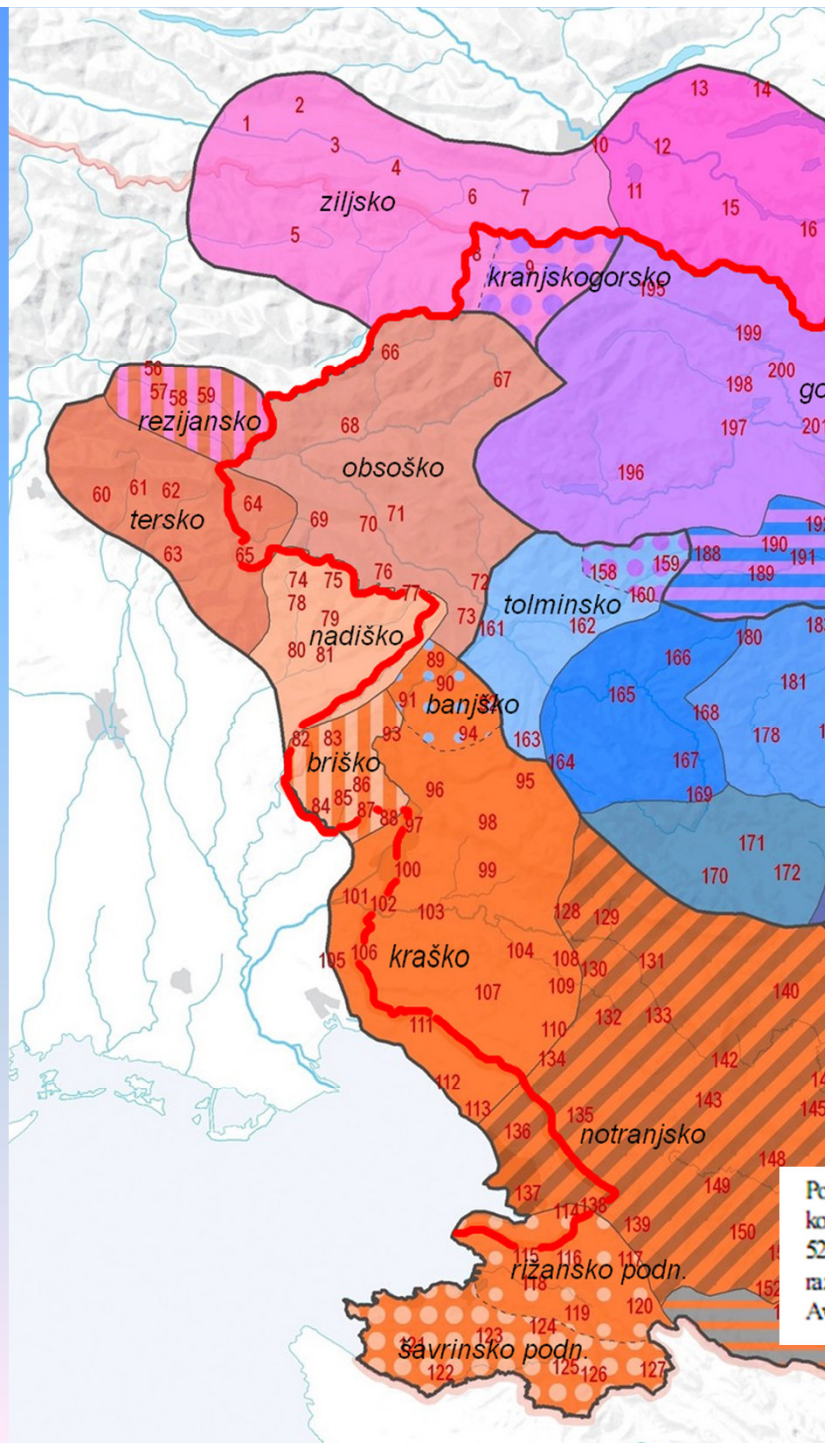
Dr. Anton Polšak

Seminar *ZRSŠ Drugačna geografija*

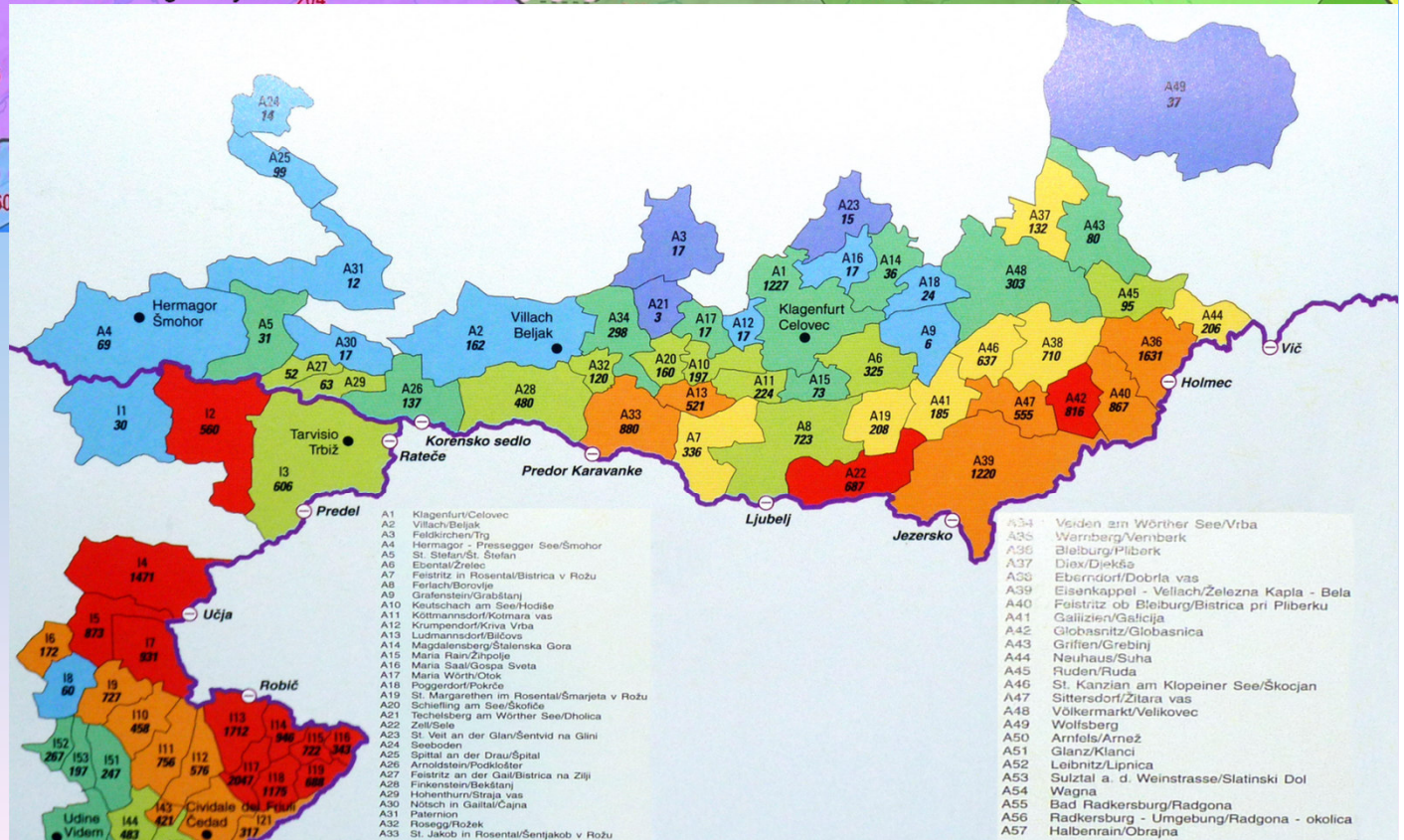
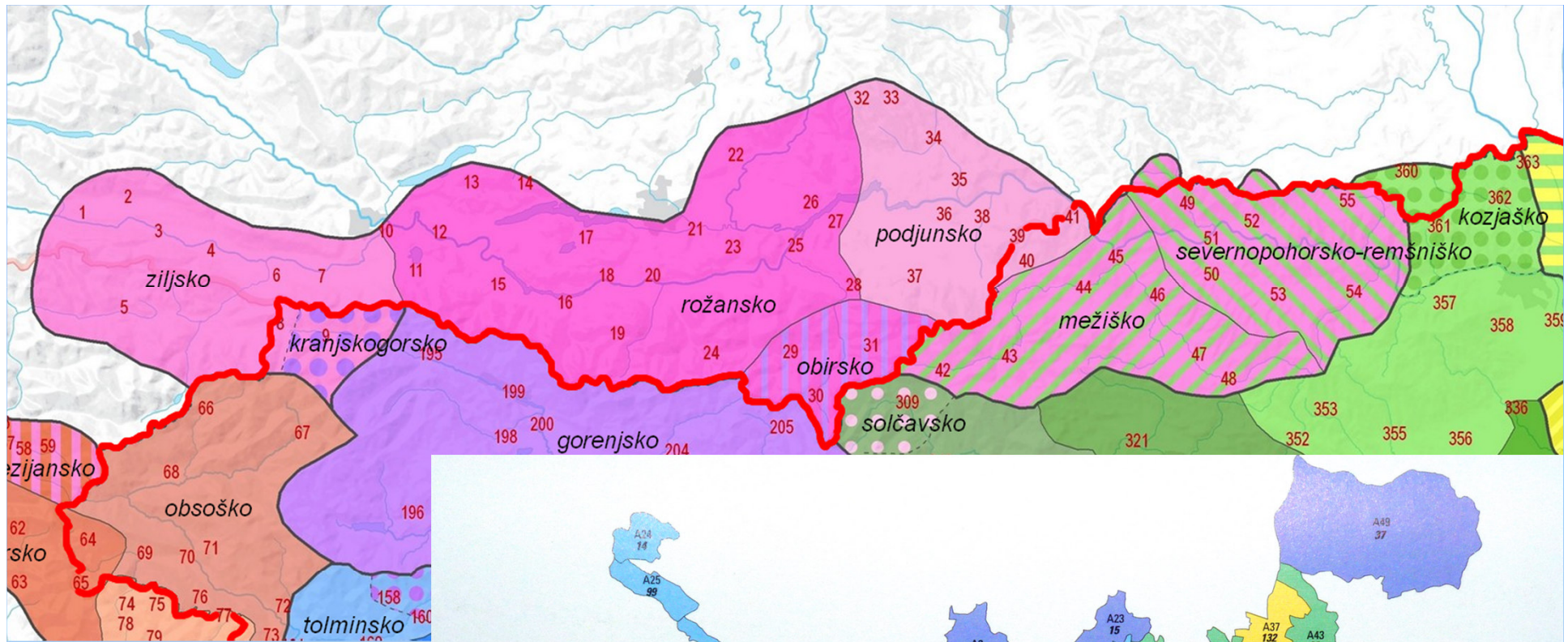
22. in 23. oktober 2010 Livške Ravne

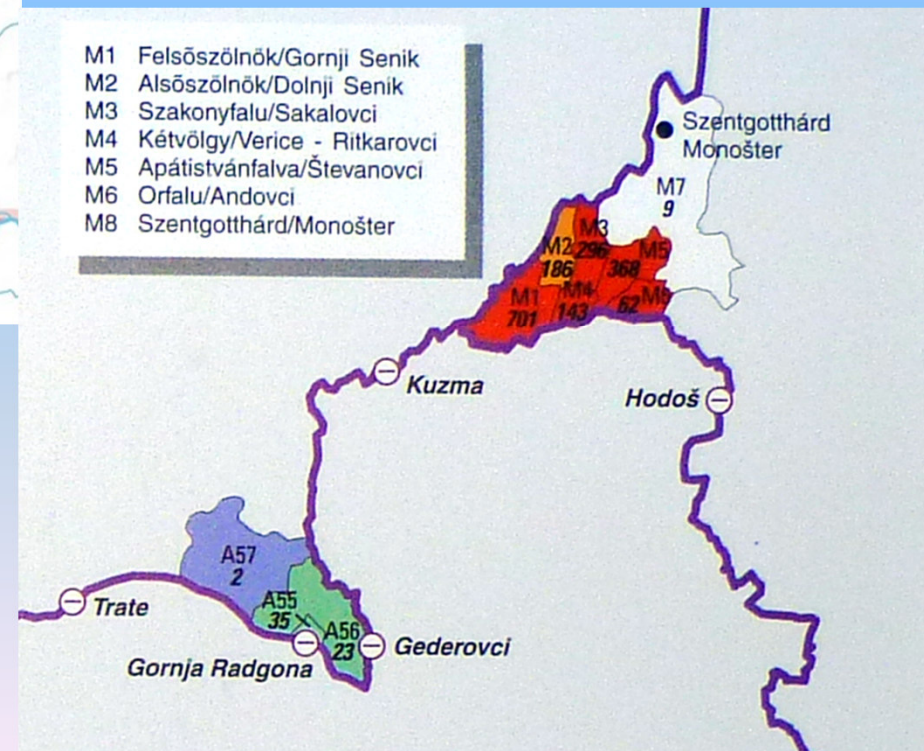
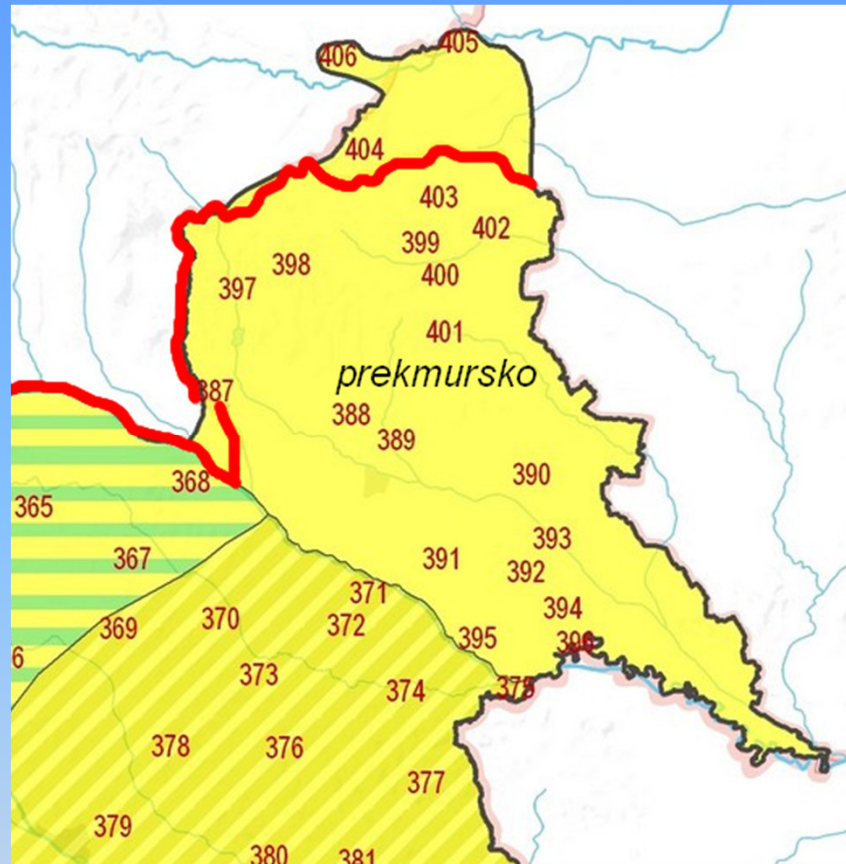

Območja Slovencev v zamejstvu.
Vir: Herakovič, 2009.

Po popisnih podatkih iz leta 1910 je na slovenskem narodnem ozemlju v Italiji živel nekaj več kot 128.000 Slovencev, po italijanskih vladnih ugotovitvah za leto 1981 jih je tam živel okoli 52.000, z upoštevanjem novega poselitvenega jedra v Furlanski nižini pa okoli 61.000. Slovenski raziskovalci menijo, da je Slovencev v Italiji od 83.000 do 100.000 ali petina prebivalstva Avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine.

Splošen oris politične problematike

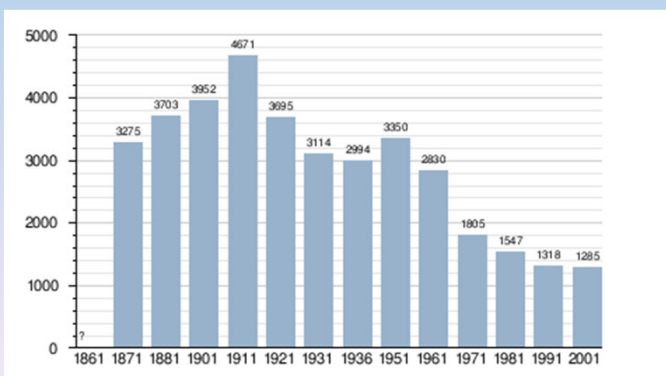
- Tržaška , Goriška in Kanalska dolina so od 15. stoletja do 1918 pod Habsburžani,
- Beneška Slovenija in Rezija sta od 1866 priključeni Savojski kraljevini – uradni jezik je italijanski, prav tako učni jezik v šolah (posledica načrtne asimilacije),
- Nato so vse pokrajine zaradi rapalske razmejitve pod Italijo (kanalsko dodeli k slednji sanžermenska pogodba).
- Pod Italijo pride okr. 360.000 Slovencev.
- Po drugi svetovni vojni je Slovencem na Tržaškem in Goriškem priznana narodna skupnost, ne pa beneškim Slovencem.
- L. 1999 zakon št. 482 zaščiti vse narodne manjšine v Italiji.
- L. 2001 zakon št. 38 zaščiti slovensko narodno manjšino v Furlaniji-Juljski krajini.

Kanalska dolina

- poselitev s slovenskim prebivalstvom okrog. l. 600,
- v srednjem veku z razvojem železarstva priseljevanje Furlanov, od. 15. stol. bamberški škof naseljuje Nemce,
- do 1918 močno prevladajo Nemci, po tem letu pa pride dolina pod Italijo in začne se priseljevanje romanskega prebivalstva,
- 1880 35 % Slovencev, 1910 20 % Slovencev, 1921 13 % Slovencev,
- danes je v trikotniku Ukve (Ugovizza)-Ovčja vas (Valbruna)-Trbiž okrog 1000 Slovencev.

Rezija

- bolj zaprta in odmaknjena dolina,
- poselitev v začetku 7. stoletja skozi Kanalsko in Železno dolino, nato navezava na Terske Slovence, gore razmejitvev s “Slovenijo”,
- izoblikovanje posebne lokalne, **rezijanske identitete**,
- 1921 vse prebivalstvo govori slovenski jezik, 1983 pa po it. vladnih ocenah 98 %,
- pred drugo vojno 5000 ljudi, danes 1200 do 1400,
- pesmi, plesi, pravljice (okr. 300 zapisanih), brusilci nožev.

Gibanje števila prebivalstva v Reziji.

Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Rezija> (2. 9. 2010).

Solbica v Reziji.

Vir: http://www.natisone.it/0_store/foto/1015resia10a.jpg

Jë nõ dëlu, ka Rozajanavi so dëlali wžë tu-w tih starih tîmpah anu ka jë šçalë.

Ocä wüčil sina, kaku dëlat. Imprëštavi, brüs, krösme, bičiklete so šle skorë po cëli Ewropi. To so bili imprëštavi od brüsarjuw. Ni so hudili z dne vase ta-w to drügo brüsit nožiče, škarje anu dëlat drüge dilaca.

Kadä ni so navantawali pa kej, da to jin pomagej dëlat bujšë.

Šcë näšnji din ta-na Solbici brüsarji z furguni se špartiwajo za tet dëlat isö dëlu.

Ta-na Solbici od lëta 1999 (dän mijar dëvat čantanarjuw štirkat dwisti nu dëvat) jë ogan muzeo od brüsarjuw: krösme, bičiklete anu drügi imprëštavi živijo izdë no nõwo žiwjušt.

Rezija in opis brusačev.

<http://www.gore-ljudje.net/novosti/56250/> (2.6.2010).

[Zverinice iz Rezije](#)

[Glasba](#)

Rezijani imajo svoj pravopis, slovnico, slovar in dodane črke v abecedi, ki jih knjižna slovenščina ne pozna.

Beneška Slovenija

Terska Beneška Slovenija

Vas Ter.

Vir: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/55571/> (2. 9. 2010).

- Slovenci bolj prisotni v hribovju, v nižini Furlani,
- 1921 40 % Slovencev,
- občini Bardo in Ahten 100 % Slovencev, Tipana 96 %,
- 1983 36 % Slovencev, v občinah Bardo in Tipana še vedno skoraj vsi Slovenci, drugje okrog $\frac{1}{4}$,
- skupno okrog 6.000 Slovencev.

Beneška Slovenija

Nadiška Beneška Slovenija

- poselitev v začetku 8. stoletja s soške strani,
- 1921 91% Slovencev,
- povsem slovenske občine Dreka, Grmek, Podbonesec, Sv. Lenart, Sovodnje in Srednje, 89 % Slovencev v občini Špeter in 43 % v občini Prapotna,
- po oceni it. vlade l. 1983 8.000 Slovencev.

Špeter Slovenov v nadiški dolini.

Vir:

<http://www.retesentieri.eu/index.php?id=7,0,0,1,0,0>

Goriška

- poselitev v 7. stoletju,
- do 13. stoletja prevlada slovenskega prebivalstva, nato s krepitvijo Gorice romanskega,
- jezikovna in kulturna pestrost, npr. v 17. stol. vzporedno: Italijani, Nemci, Furlani in Slovenci,
- Slovenci so prevladovali v Brdih in na Krasu, v nižini ne,
- 1921 29 % Slovencev, danes (it. vlada) 15 %: 10.000 v Gorici, italijanski del Brd (Dolenje, Krmin, Števerjan), Goriški kras (Doberdob, Sovodnje, Zagraj, deloma Moš, Ronke in Tržič).

Tržaška

- zaledje in okolico Trsta poseljujejo Slovenci od 6. stoletja, v samo mesto pa v večji meri šele v 17. stol.,
- Najbolj številčno, homogeno in organizirano slovensko prebivalstvo, čeprav redki večinski slovenski kraji (npr. občini Zgonik in Repentabor),
- v okolici Trsta je večinska slovenska občina Dolina (S. Dorligo della Valle), v mestnih Miljah (Muggia) le kot skromna manjšina,
- v 19. stol. v Trstu skoraj 1/3 Slovencev, 1921 okrog 1/5, 1985 pa po oceni 10-15 % ali 25.000 ljudi.

Nova naselitvena jedra Slovencev: Videm, Tržič, med Gorico in Krminom, vzdolž Doberdobske planote.

Gospodarska in kulturna dejavnost

- Furlanija-Julijska krajina je imela skromne gospodarske osnove, izjema vodna energija in rudnik svinca in cinka v Rablju.
- Na boljšem Goriška in Tržaška (pomen Trsta).
- Slovenska skupnost si je prizadevala za gospodarsko samostojnost, kar pomeni tudi družbeno vlogo.
- Nekaterе gospodarske organizacije:
 - Kmečka zveza v Trstu in Gorici,
 - Slovensko deželno gospodarsko združenje v Čedadu,
 - Slovensko gospodarsko združenje v Gorici,
 - v združenja je vpisanih več kot 1500 slovenskih podjetij.

Skrb za jezik

- Različni dialekti (zemljevidi!),
- v času Avstro-ogrske so na Tržaškem, Goriškem in v Ziljski dolini kot uradni jezik priznana tudi slovenščina, v Beneški Sloveniji (pod Italijo) pa ne,
- po prihodu vseh ozemelj pod Italijo je slovenščina povsod spregledana, jezikovnih pravic pa praktično ni, kar skupaj z pomanjkanjem narodne zavesti krni njegov pomen,
- v praksi položaja slovenščine ne uredita niti Londonski sporazum iz l. 1954 in Osimski sporazumi iz l. 1975,
- zakon iz l. 2001 ne nalaga obveznosti izvajanja narodne manjšine, saj prelega odločitve posameznim ustanovam, niti ne določa območja, kjer bi se varstvo izvajalo,
- Slovenščina se kot manjvredni jezik ne prakticira in se opušča tudi na večinskih slovenskih območjih, ker pripomore, da se tudi nekateri Slovenci ne istovetijo z jezikom (oz. obratno),
- nekateri pozitivni premiki (slonijo na dejavnostih samih Slovencev).

Šolstvo

- Od 1961 urejene “državne šole s slovenskim učnim jezikom”, a le v Tržaški in Goriški pokrajini, a le za tiste, ki se zanje odločijo,
- 1984 zasebni dvojezični vrtec v Špetru v Beneški Sloveniji (kasneje Dvojezični šolski center),
- Slovenščina kot izbirni jezik v Kanalski dolini,
- v Reziji le neke vrste “medkulturna vzgoja”,
- vse stopnje slovenskih šol obiskuje okoli 3.600 učencev.

Organizacija dejavnosti

- Kulturna
- Založniška
- Športna
- Gospodarska

Pomembne organizacije oz. združenja:

- Slovenska kulturno-gospodarska zveza (od 1954)
- Svet slovenskih organizacij (bolj katoliški, od 1976)
- Zveza Slovencev Videmske pokrajine
- Nekaterne organizacije so članice obeh združenj, npr. Slovensko stalno gledališče, Narodna in študijska knjižnica, Slovenski raziskovalni inštitut, Kinoatelje iz Gorice, Društvo slovenskih izobražencev in Slovenci po svetu s sedežem v Čedadu.
- Skupaj okrog 50 kulturnih ali večnamenskih domov.

Časopisi in drugi mediji

- Primorski dnevnik,
- nekaj tednikov in petnajstdnevnikov,
- Radio Trst A,
- zasebni Radio Opčine,
- Polurni slovenski program na TV (a ni viden povsod).

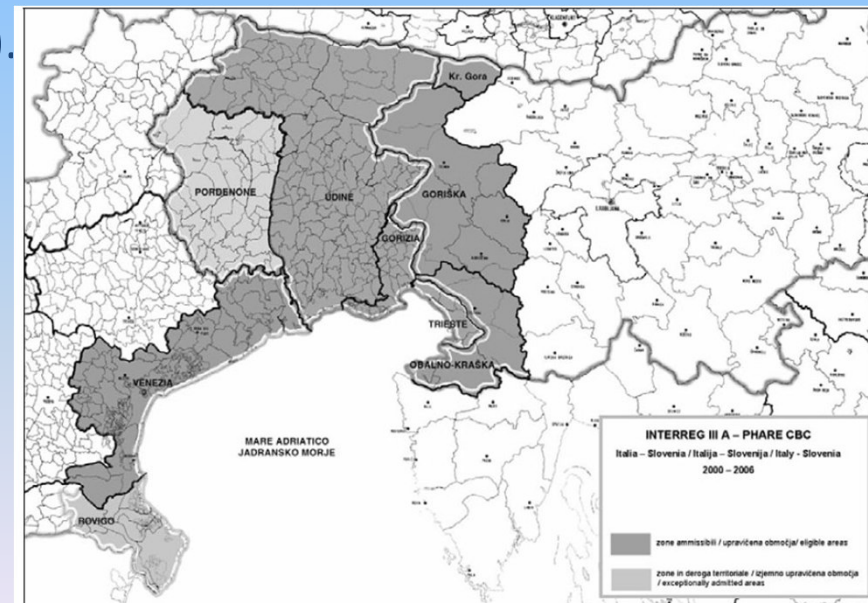
Primorski dnevnik
Dnevnik Slovencev v Italiji

Novi glas
Tednik Slovencev v Italiji

Sodelovanje s Slovenijo

- Čezmejno sodelovanje preko mejnih prehodov za dvolastnike (1949) in vse prebivalstvu v 10 km obmejnem pasu (1955),
- slovensko sodelovanje pri obnovi po furlanskem potresu l. 1976,
- sodelovanje društev, gledališča in SLORI-ja s Slovenijo,
- 2000-2006 INTERREG IIIA,
- nove možnosti po odpravi meje (2004).

Slika: Območja Intereg IIIA.

Vir: <http://www.theslovenian.com/articles/farobig.jpg> (2. 9. 2010).

Porabje

- Skrajni zahodni del madžarske ob tromeji SLO-H-A, ob reki Rabi,
- 94 km², del Železne županije,
- kljub dokaj “normalnim” fizičnogeografskim lastnostim neugodno za poljedelstvo (npr. kislata tla), zato veliko gozda,
- 7 slovenskih vasi: Števanovci, Andovci, Verica-Ritkarovci, Gornji in Dolnji Senik, Slovenska vas, Sakalovci (nekateri od teh so pripojili drugim ali novim naseljem),
- Središče Porabja je Monošter, kjer živi okoli 650 Slovencev.

- Drugi del slovenskega Porabja je v Avstriji, kjer so slovenski prebivalci večinoma ponemčeni.
- Nekoč je segalo s Slovenci poseljeno ozemlje še severno in vzhodno od današnjega območja.
- Na madžarskem živi okrog 5000 Slovencev (od tega okrog 2250 v Železni županiji).

V Andovcih je dobrih 9/10 slovenskega prebivalstva.

Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Andovci> (2. 9. 2010).

Števanovci imajo 77% slovenskega prebivalstva.

Vir: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/Števanovci1.JPG> (2. 9. 2010).

- Srednji in novi vek je Porabje del “madžarskega ozemlja”,
- vpliv protestantizma, v krogu protestantske prekmurske književnosti,
- narodno gibanje v 19. stoletju je dokaj šibko, načrtna madžarizacija,
- po l. 1918 se kulturna kroga Prekmurja in Porabja ločita,
- še težje razmere po l. 1948, ko je konec manjšinskega šolstva, Slovence pa so razselili po Madžarski, mejo pa zaprli,
- več (vsaj formalnih) pravic z madžarskima ustavama l. 1972 in 1990,
- središče slovenskega kulturnega življenja je v Monoštru, kjer je tudi gimnazija z možnostjo učenja slovenščine,.

Položaj jezika

- zelo omejena javna raba,
- priložnost govoriti porabsko narečje je le v ozkih in zaprtih krogih,
- v šolah je narečje izpodrinila uradna slovenščina, ki se zdi mnogim tuja in tudi neuporabna.

Slovenci v Avstriji

- Največ na Koroškem, ob meji z Avstrijo pri Juriju in Gornji Radgoni,
- ozemlje na Koroškem meri 2537 km² in ima približno 263.000 ljudi od tega je popis 1991 prepoznal 14.850 Slovencev,
- območje na južnem Štajerskem meri okrog 85 km², po popisnih podatkih pa živi tam 246 Slovencev (všteta tudi kategorija "vindiš"),
- po ocenah je Slovencev na Koroškem 45.000 do 50.000, na južnem Štajerskem pa blizu 1000.

Ocene števila Slovencev.

Vir: Geografski atlas Slovenije.

Zgodovinski okvir

- Dejstvo je, da sta osrednja in južna Koroška zibelka slovenske samobitnosti,
- Po koncu prvotne samostojnosti v 9. stoletju so nemški fevdalci začeli naseljevati kmete večinoma nemškega rodu, kar spremeni etnično podobo,
- konec 18. in v 19. stol. nacionalna trenja kot posledica narodnih gibanj, germanizacija kot posledica prevlade nemške večine, Slovenci odgovorijo s kulturno dejavnostjo in političnim organiziranjem,
- po prvi svetovni vojni odloča o meji plebiscit (oktobra 1920), po katerem je bila večina Koroške priključene k Avstriji.

- med vojnama nasilna germanizacija, tako pred nacizmom kot po njegovem prihodu na oblast,
- med drugo vojno so izselili v Nemčijo 917 Slovencev,
- po II. vojni ostane meja nespremenjena,
- oktobra 1945 uvedeno dvojezično šolstvo, a odpravljeno l. 1959,
- 7. člen državne pogodbe jamči varovanje slovenske manjšine v Avstriji,
- ob plebiscitu je bilo še okrog 100.000 pripadnikov slovenske manjšine, a se število zaradi socialne strukture in priseljevanja v mesta vse bolj manjša,
- z razvojem gospodarstva in manjšinskega šolstva (Slovenska gimnazija v Celovcu) se tudi pri manjšini izoblikuje avstrijski podobna socialna struktura,
- Slovenska manjšina je dobro organizirana in tudi vse bolj gospodarsko močna, pomembna pa zlasti pri čezmejnem gospodarskem sodelovanju.

- Slovenci na Štajerskem so bili desetletja prezrta manjšina, čeprav so bili v habsburški monarhiji v podobnem položaju kot na Koroškem,
- veliko Slovencev živi danes v večjih mestih (Celovec (1860), Dunaj (1813), Gradec (939); skupno okrog 5.000 ljudi (všteti tudi izseljenci iz Slovenije).

Slika: [Zvezno gimnazijo za Slovence](#) obiskuje okoli 540 dijakov v 22 oddelkih. V isti stavbi deluje tudi dvojezična Trgovska akademija.

Vir:

http://www.gimvic.org/projekti/projektno_delo/2009/2f/celovec/Kultura.html (3. 9. 2010).

Položaj manjšine in jezika

Varstvo manjšine in jezika opredeljuje 7. člen avstrijske državne pogodbe z dne 15. maja 1955:

"1. Avstrijski državljani, pripadniki slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem, uživajo iste pravice pod istimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem jeziku.

2. Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zvezi bodo šolski učni načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvaške šole.

3. V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kot v nemščini.

4. Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani.

5. Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvaškemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati."

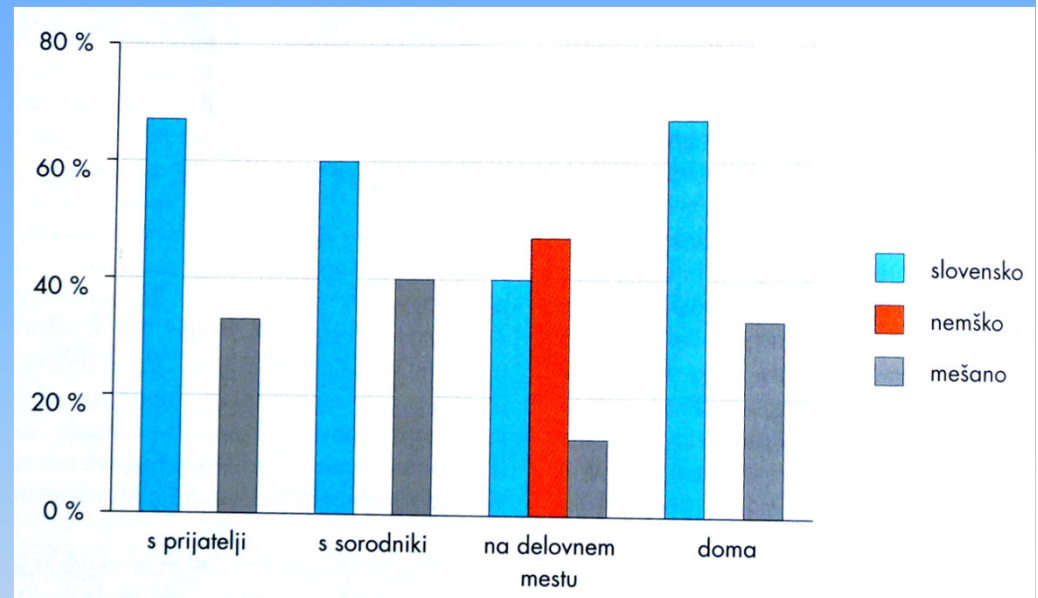
Vir: Bohte, B. Škrk, M. (1997): Pomen avstrijske državne pogodbe za Slovenijo in mednarodnopravni vidiki njenega nasledstva. Pravnik, let. 52. , št. 11-12. Medmrežje: <http://www.pf.uni-lj.si/media/pomenavstrijskedrzavnepogodbezaslovenijoinmednarodnopravnividikinjeneganasledstva1997.pdf> (3. 9. 2010).

Veljavnost 7. člena se navezuje na tiste upravne in sodne okraje na Koroškem in Štajerskem, kjer so Slovenci avtohtona manjšina in kjer se je uveljavilo dvojezično šolstvo. To je leta 1945 obsegalo 64 občin, leta 1949 so območje dvojezičnega sistema močno skrčili, leta 1959 odpravili.

1972: (Ponovni) zakon o dvojezičnih krajevnih napisih (ne na osnovi ADP ampak glede na kvoto 20 % deleža Slovencev na nekam območju).

1991: Po razpadu Jugoslavije Avstrija ne priznava Slovenije kot naslednice avstrijske državne pogodbe.

- Danes lahko govorimo o “enostranski” dvojezičnosti: tako slovenski kot nemški jezik govorijo le Slovenci, slovensko pač v omejenih krogih (t. i. medgeneracijsko sporazumevanje, v krogu družine, ne pa med vrstniki ipd.),
- zakon predvideva uporabo slovenščine tudi v javnih inštitucijah, a v praksi tam tudi Slovenci govorijo nemško; celo uradni dopisi slovenskih inštitucij so v nemščini...

Kako govorijo Slovenci v Selah?

Vir: Tina Bilban in Nilvesa Fajič (2001): Koroški Slovenci nekoč in danes. Geografski obzornik 48, 3, str. 16.

Slovenske organizacije

Gospodarske:

- Zveza bank
- Zadruga-Market

Politične:

- Zveza slovenskih organizacij
- Narodni svet koroških Slovencev
- (Koordinacijski odbor koroških Slovencev, ki združuje še dunajske Slovence)

Hrvaška

- Konec 19. stol. je na Hrvaškem živelo blizu 30.000 Slovencev, po popisu iz l. 1953 43.010, 1991 22.376 , 2001 13.173 od tega jih je le manjši del avtohtonih (602 prebivalca po popisu iz l. 1991),
- avtohtoni: severna Istra, Čičarija, Rupa, Šapjane, Prezid, Štrigova...,
- priseljeni: Zagreb, Reka, Split, Pula, Karlovac...
- 1997 so slovensko manjšino črtali iz hrvaške ustave, l. 2010 je prišla nazaj (kot še 21 drugih).

Vir: Kržišnik-Bukič, V. (2006): Znameniti Slovenci na Hrvaškem. Migracijske i etnične teme, št. 22 (http://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=18095&show=clanak) 3. 9. 2010.
Veliki geografski atlas Slovenije.